

Ei-ammattillisen kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen oma konferenssarja

Ei-ammattillisen tulkkauksen ja kääntämisen tutkimus sai oman kansainvälisen fooruminsa vuonna 2012, kun Rachele Antonini yhdessä Bolognan yliopiston muiden tutkijoiden kanssa kokosi Italian Forlihin tutkijoita pohtimaan ei-ammattillista käännös- ja tulkkaustoimintaa yhteiskunnan eri konteksteissa – kouluissa, terveydenhuollossa, katastrofi- ja konfliktitilanteissa tai mediassa. Antonini itse on yksi lasten kielenvälittäjätoiminnan (*child-language brokering*, CLB) tutkijapioneereista, ja Italiaa yksi niistä Välimeren maista, joihin suuntautuva migraatio tätä kirjoitettaessaakin asettaa valtavia paineita käännös-, tulkkaus- ja muulle välittäjätoiminnalle niin humanitaarisessa ensiavussa kuin pakolaisten integroitumisessa yhteiskuntaan. Siksi tuntuukin luontevalta, että konferenssarja käynnistyi juuri Italiassa. Sarjan toinen konferenssi (2nd International Conference on Non-Professional Interpreting and Translation – NPIT2) järjestettiin Gernersheimissä Saksassa 29.–31.5.2014. Konferenssi tarjosi kolmen päivän aikana kolme plenaarisitystä sekä puolensataa esitelmää kolmessa rinnakkaissektiossa ja neljässä temaattisessa paneelissa. Konferenssarja jatkuu vuonna 2016 Zürichissä, ja neljättä suunnitellaan Etelä-Afrikkaan vuodelle 2018.

Ei-ammattillisuus?

Konferenssarjan perustamisen taustalla on ollut ei-ammattillisen käännös-

ja tulkkaustoiminnan tutkimuksen aliedustuminen ja vähäinen arvostus käännöstieteellisessä tutkimuksessa siitä huolimatta, että kyse on kaikkein yleisimmästä translatorisen toiminnan muodosta. Gernersheimin konferenssikutsun mukaan ei-ammattillisesta toiminnasta on kyse silloin, kun henkilö kääntää tai tulkaa ilman palkkiota. Pintapuolinen työ-määritelmä nostaa esiin nimenomaan taidollisuuden näkökulman, mutta kyse on – kuten konferenssin aikana hyvin kävi ilmi – paljolti muustakin: humanitaarisuudesta, vapaaehtoisuudesta, aktivismita tai arkipäiväisestä, monikieliseen viestintätilanteeseen liittyvästä *ad hoc*-toiminnasta.

Ei-ammattillisuutta käsiteltiin useissa esitelmissä pikemminkin puuttuvan kääntäjäkoulutuksen kuin palkkion näkökulmasta. Esimerkiksi Marika Steinke esitteli Caritas Osnabrückin asioimistulkkitoimintaa, jonka keskiössä ovat ei-ammattilliset mutta korvauksesta toimivat kielen- ja kulttuurinvälittäjät (*Sprach- und Kulturvermittler*). Järjestö tarjoaa rekisterissään oleville asioimistulkeille koulutustilaisuuksia, jotka varsinaisten tulkkaustaitojen lisäksi kehittävät tulkkien kykyä toimia kulttuurisesti heterogeenisissä konteksteissa.

Samantyyppinen näkökulma avautui aiheeseen myös Claudio Baraldin ja Laura Gaviolin (Modena) plenaari-esitelmästä, jossa tehtiin käsitteellistä rajanvetoa ammattitulkkiin (*professional interpreters*) ja kulttuurinvälittäjiin (*inter-*

cultural mediators) välillä. Baraldin ja Gaviolin mukaan italialainen terveydenhuolto suosii nimenomaan kulttuurinvälittäjien käyttöä ammattitulkkien sijaan, koska heitä pidetään pätevämminä käsittelemään terveydenhuollon palveluntarjoajien ja maahanmuuttajien välisiä näkökulmaeroja. Toisin sanoen ammattitulkkien koulutus ja asiantuntemus nähdään kapea-alaisempina kuin kulttuurinvälittäjien. Näkemys muistuttaakin käännöstieteessä käytävää keskustelua lokalisoijien ja kääntäjien erilaisista tehtäväkentistä. Baraldin ja Gaviolin esitelmän keskeinen huomio nousi kuitenkin heidän kenttätutkimuksestaan: Kulttuurinvälittäjät määrittävät tulkkaustilanteissa oman toiminnallisen tilansa (*mediation autonomy*) ammattitulkkeja paljon vähemmän. Tämä tila näkyy paitsi aktiivisena vaikuttamisena puheenvuorojen pituuteen ja tulkkauksen sisältöihin myös pyrkimyksenä selittää lääkärin ehdottamia toimenpiteitä potilaille tai potilaiden kokemia kulttuurisia esteitä lääkärille. Siten tutkimus näyttää osoittavan, että terveydenhuollon toimijoiden käsitykset eri toimijoiden toimintatavoista ja kompetensseista eivät ole perusteettomia.

Fokusoiduimmin konferenssin keskeiseen käsitteeseen otettiin kantaa paneelissa, joka käsitteli kääntämisen opiskelijoiden kanssa toteutettujen autenttisten käännösprojektien merkitystä kääntäjäkoulutuksessa. Kuten Don Kiraly ja Silvia Hansen-Schirra (Germersheim) luonnehtivat, alan koulutus sijoittuu olennaisesti juuri ammatillisuuden ja ei-ammattillisuuden rajapintaan, alueelle, jonka määrittelyyn toiminnan palkallisuus ei kuitenkaan ole riittävä kriteeri. Paneelissa ammatillisuus vs. ei-ammattillisuus määrittyikin translatorisen toiminnan kompetenssien ja koulutuksessa kehitettävien toiminta-alueiden kautta, joilla opiskelija pääsee osaksi ammattikäytäntöjen yhteisöä ja – kuten Susanne Hagemann (Germersheim) muistutti – oppii laskuttamisen li-

säksi vastuulliset toimintatavat yhteiskunnan eri tilanteissa.

Hieman erilaisilla ammatillisuuden ja ei-ammattillisuuden rajapinnoilla liikkui Regina Rogl (Graz), jonka esitelmä keskittyi talkookääntämistä harjoittaviin verkkoyhteisöihin. Hän kuvasi näiden yhteisöjen toimintaa uudistermillä *playbor*, jossa työ ('labour') ja hauskanpito ('play') sekoittuvat keskenään. Niinpä verkon talkookääntämistä voidaan tarkastella yhtäaikaisesti sekä työnä, jota yritykset teettävät vapaaehtoisilla ilmaiseksi, että ajanvietteenä, jota verkkoyhteisöjen jäsenet tekevät sen vuoksi, että kääntäminen on heidän mielestään viihdyttävää. Rogl otti kantaa myös talkookääntämisen etiikkaan ja pohti, voiko yritysten toimintaa pitää vapaaehtoisten hyväksikäyttönä tai riistona, jos kerran yhteisöt perustuvat vapaaehtoisuuteen ja jos niiden jäsenet ainakin sanovat tietävänsä, mihin ryhtyvät.

Ei-ammattillisen toiminnan kontekstit

Konferenssin kaksi muuta plenaari-esitelmää havainnollistivat ei-ammattillisen toiminnan kontekstien tärkeyttä ilmiön ymmärtämiseksi: Claudia V. Angelelli (San Diego) esitti retrospektiivisen katsauksen niin sanottujen perhetulkkiin (*family interpreters*) tutkimukseen, jossa on keskitytty ennen muuta lasten ja nuorten toimintaan maahanmuuttajaperheiden ja -yhteisöjen tulkkeina. Kuten Angelelli totesi, monet nykypäivän asioimistulkeista ovat myös lapsuudessaan ja nuoruudessaan olleet tulkkeina hyvin erilaisissa tilanteissa. Tutkijoiden tulisikin perehtyä syvällisemmin näihin elämäntarinoihin ja valottaa siten niitä ideologisia tai muita taustaoletuksia, jotka määrittävät tulkkiin toimintaa nyt ja tulevaisuudessa. Angelellin omat esimerkit käsitteivät kaksikielisten nuorten kielen- ja kulttuurinvälittäjäyden kokemuksia Yhdysvaltojen ja Meksikon välisellä raja-alueella.

Şebnem Susam-Saraeva (Edinburgh) puolestaan kertoi vapaaehtoisesta musiikkilyriikan kääntämisestä Kreikan ja Turkin välisten suhteiden lähentymisen aikana 1990-luvulla. Hän kiteytti kiinnostavasti monen tutkijan lähestymistavan ei-ammattilliseen kääntämiseen ja tulkkaukseen käyttämällä jäävuori-metaforaan oman tutkimuksensa kuvauksessa. Metaforan mukaan tutkittu ei-ammattillinen toiminta, tässä tapauksessa laululyriikan fanikäytäntäminen, on jäävuoren huippu, jota selittämään tarvitaan runsaasti pinnanalaista tietoa toiminnan sosiaalisista konteksteista, historiasta ja ideologioista. Susam-Saraevan tutkimuksessa tämä tieto koskee paitsi musiikin roolia Turkin ja Kreikan suhteiden lähentymisessä ylipäänsä myös maiden jakamaa historiallista ja kulttuurista kontekstia.

Erilaiset sosiaaliset kontekstit vaikuttavat myös siihen, millaisia merkityksiä ei-ammattillisena tulkkinä tai kääntäjänä toimiminen saa. Esimerkiksi Jill Karlikin (Leeds) tutkiman gambialaisen seurakunnan konsekutiivitulkit miellettiin kansasaarnaajiksi, joiden tulkkaus muodostaa yhden kokonaisuuden tai esityksen lähdekielisen saarnaajan puheen kanssa. Samansuuntainen käsitys oli Wang Yanqiangin (Fudan) tutkimassa kiinalaisessa yliopistossa, jossa vieraita luennoitsijoita tulkkavien saman alan professorien tai jatko-opiskelijoiden odotettiin toimivan puhujien kansaluennoitsijoina täydentäen omalla asiantuntijuudellaan tulkattua viestiä. Myös Garcia Torres Díaz ja Alessandro Ghignoli (Malaga) havaitsivat, että ei-ammattillisten tulkkiensa toiminnan merkitys liittyi siihen kokonaisuuteen, jonka tulke yhdessä alkuperäisen viestin kanssa muodostaa. He tarkastelivat urheilutoimittajia, jotka haastattelivat muun muassa moottoriurheilijoita vieraalla kielellä ja tulkkasivat haastattelun sitten italialaiselle televisioyleisölle. Toimittajien tulkkaus ei ollut niinkään suoran lähe-

tyksen aiheuttama hankaluus, vaan sitä pidettiin yhtenä osana lähetyksen tarjoamaa viihde-elämystä.

Toimijoiden kirjo

Eri puheenvuoroissa esiteltiin myös laaja kirjo erilaisia ei-ammattillisen kääntämisen ja tulkkausten toimijoita, kuten jo edellä annetuista esimerkeistäkin käy ilmi. Usein ei-ammattilliseksi tulkkaukseksi luonnehdittua toimintaa päätyvät tekemään muiden alojen ammattilaiset oman työnsä lomassa, kuten edellä mainitut italialaiset urheilutoimittajat tai kiinalaisyliopistojen professorit. Toisaalta ei-ammattilliseksi tulkiksi saattavat päätyä oman arkensa lomassa myös vaikkapa rangaistustaan kärsivät vangit (Aída Martínez-Gómez Gómez), terveydenhuollossa, kouluissa ja viranomaisasioissa perheitään auttavat lapset ja nuoret (Rachele Antonini; Elisabet Tiselius ja Li Wen) tai muut sukulaiset ja tuttavat (Antoon Cox ja Rita Tammermann). Yhteistä heille on, kuten Marjorie Orellana ja Krissia Martinez havainnollistivat, että he monesti asuvat tai elävät ”asiakkaitensa” kanssa eivätkä voi irtautua roolistaan samalla tavoin kuin ammattitulkit työtehtävänsä suoritettuaan.

Satunnaisen toimijuuden lisäksi kaksikielisiä lapsia ja nuoria on viime aikoina myös otettu systemaattisemmin ja ohjatumminkin käyttöön vaikkapa koulutoimintaa tukevana resurssina. Kehittynein esimerkki tästä on Astrid Gouwyn ja Anwen Foyn (Hampshire) esittelemä *Hampshire Young Interpreter Scheme*. Tässä ohjelmassa vapaaehtoisia 5–15-vuotiaita oppilaita valmennetaan niin sanotuiksi koululaistulkeiksi (*school interpreters*), jotka auttavat monin eri tavoin uusia, englantia huonosti tai ei lainkaan puhuvia tulokkaita koulun arjessa, luokassa ja sen ulkopuolella. Valmennusta ja tulkkitoimintaa analysoidessaan tutkijat ovat havainneet, että koululaistulkit

oppivat suhtautumaan empaattisemmin tulokkaiden vierauden kokemuksiin ja vaikeuksiin. He myös herkistyvät kulttuuriin ja identiteettiin liittyviin kysymyksiin sekä pystyvät ajan myötä käsitteellistämään paremmin esimerkiksi tulkkauksen objektiivisuutta tai puolueettomuutta.

Myös fanit, aktivistit ja muulla tavoin aatteen vuoksi vapaaehtoisena kääntävät ja tulkaavat olivat monen esitelmän aiheena. Esimerkiksi uskonnollisen vakaumuksen motivoimia vapaaehtois-tulkkeja käsiteltiin seurakuntatulkkauksen keskittyvässä paneelissa. Aatteen vuoksi ei-ammattillisiksi kääntäjiksi olivat ryhtyneet myös muun muassa Cari Bottoisin (Exeter) tutkimat vapaaehtoiset, jotka paitsi käänsivät erilaisille hyväntekeväisyysorganisaatioille, toimivat ajoittain myös muissa tehtävissä, kuten varainkerääjinä. Toisaalta moni esitelmässä käsitelty ei-ammattillinen kääntäjäryhmä toimi markkinoiden harmaamalla alueella. Esimerkiksi Mari Junkkari (Turku) tarkasteli japanilaista mangaa ja animea kääntäviä faneja, joiden toiminta on teknisesti ottaen laitonta. Silti laajalle levinnyt fanikäntäminen saattaa lopulta tuoda japanilaisen populaarikulttuurin tuotteita uusien kuluttajien tietoisuuteen ja siten avata niille uusia markkinoita.

Lopuksi

Konferenssi antoi monipuolisen kuvan ei-ammattillisen kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksesta, ei-ammattillisista toimijuuksista ja toiminnan konteksteista. Ensimmäisen konferenssin tapaan NPIT2:n selvä pääteema oli kansainvälisen muuttoliikkeen myötä rajusti kasvava viranomaisten kääntäjä- ja tulkkitarve, johon ammattikäntäjien koulutus ei mitenkään pysty vastaamaan. Konferenssi valotti tätä teemaa paitsi haasteiden myös hyvien käytänteiden ja ratkaisujen näkökulmista. On ehkä hyvä lisätä, että suomalaista tutkimusta ei tästä aiheesta Germersheimissa nähty. Suomi joutuu kuitenkin ennemmin tai myöhemmin vastaamaan näihin haasteisiin omassa, kansainvälisesti katsoen ehkä vielä pienessä mittakaavassaan. Samalla kun käänöskulttuurit eli kääntämisen ja tulkkauksen toimintatavat kehittyvät, voisi suomalaisella käänöstieteellisellä tutkimuksella olla tässä tilaisuus sekä deskriptiiviseen perustutkimukseen että käänöskulttuurien sisältöjen kehittämiseen yhdessä muiden toimijoiden kanssa.

SARI HOKKANEN
etunimi.sukunimi@staff.uta.fi

PEKKA KUJAMÄKI
etunimi.kujamaeki@uni-graz.at

Kotikielen Seuran säännöt

I Seuran tehtävät

1. Kotikielen Seura -nimisen yhdistyksen tarkoituksena on kerätä ja selvittää kaikkea, mikä voi edistää suomen kielen tuntemista ja käyttöä, ja siten myös viritää ja pitää vireillä suomen kielen tutkimisen harrastusta yliopistonuorisossa.

Seuran kotipaikka on Helsingin kaupunki.

2. Tarkoituksensa toteuttamiseksi seura

- järjestää kokouksia, joissa pidetään esitelmää sekä keskustellaan seuran työalaaan kuuluvista kysymyksistä;
- julkaisee aikakauslehteään Viritäjää ja harjoittaa tarvittaessa muuta-